

Kapitán Dr. Pavel Minařík, CSc.

NÁZORY NA ÚKOLY A STRUKTURU TERITORIÁLNÍHO VOJSKA VE DRUHÉ POLOVINĚ 60. LET

V současné době se v nově vzniklé Armádě České republiky připravuje proces zásadních strukturálních změn, spojený s přechodem na zcela jiný model organizační výstavby, diametrálně se odlišující od modelu předcházejícího. Úvahy o nutnosti přechodu od stávajícího organizačního uspořádání k novému, nevznikly ale až s konstituováním Armády České republiky, nýbrž mají své kořeny již v letech 1990 až 1992. Jedním ze základních problémů bylo, kromě jiného, i výrazné odlišení vojsk podle svého předurčení, tj. polního vojska jako mobilní složky působící na celém území státu a teritoriálního vojska, vedoucího svoji bojovou činnost jen na určitém, prostorově omezeném území.

Myšlenka směřující k výraznému odlišení jednotlivých složek armády podle předurčení se ale v teoretických názorech na problematiku organizační výstavby naší armády neobjevuje poprvé a již v minulosti se o jejím obdobném rozdělení uvažovalo. Nyní, když se vyjasňují názory na místo, úlohu a strukturu teritoriálního vojska (v pojetí nové koncepce výstavby AČR do roku 1996 jako vojsko územní obrany), by bylo vhodné si tyto historické zkušenosti připomenout.

Ve druhé polovině 60. let se v oblasti vojensko-teoretických úvah hledaly způsoby řešení problémů nahromaděných v oblasti výstavby armády za předcházející období a vyplývajících z místa a úlohy čs. armády v rámci Varšavské smlouvy. Jednalo se zejména o nedostatečnou funkčnost systému řízení a velení, přílišnou náročnost na materiální a lidské zdroje státu a některé další otázky.

Jedním z diskutovaných problémů byl i nejvhodnější způsob uspořádání obranného systému Československa.

K zásadní změně v pohledu na úkoly a strukturu obranného systému došlo v roce 1967. Na základě jednání tehdejšího nejvyššího stranického orgánu (Předsednictva ÚV KSČ dne 14. února 1967) byl obranný systém rozčleněn na čtyři základní oblasti (podsystemy). Jednalo se o podsystem vojenské činnosti v kompetenci ministerstva národní obrany (MNO), podsystem bezpečnosti

a pořádkový zabezpečovaný ministerstvem vnitra, podsystém ekonomického zabezpečení státu řízený státní plánovací komisí a podsystém politické a ideologické činnosti v působnosti orgánů KSČ. Zároveň bylo MNO pověřeno velením nad všemi složkami ozbrojených sil, čímž se podstatně rozšířila jeho úloha při řešení otázek obranyschopnosti země.

V návaznosti na změnu pojetí obranného systému státu byl generální štáb čs. armády pověřen rozkazem ministra národní obrany z 24. dubna 1967 rozpracováním způsobů obrany teritoria. Na základě zpracovaných analýz a podkladových studií bylo doporučeno vytvořit systém orgánů zabezpečujících obranu a ochranu teritoria a jim podřízených teritoriálních vojsk. Řídící orgány obrany a ochrany teritoria představovaly vertikální systém, zahrnující od MNO, přes velitelství vojenských okruhů, taktéž i nižší vojenská velitelství, v podobě krajských vojenských velitelství (KVV) a okresních vojenských velitelství (OVV). V jejich podřízenosti se měla nacházet teritoriální vojska, tvořená pozemní a leteckou složkou.

V hierarchii teritoriálních orgánů zaujímal rozhodující místo **ministerstvo národní obrany**. Představovalo vojensko-odborný orgán komise obrany ÚV KSČ pro všechny oblasti obranného systému Československa. Zároveň se podílelo na koordinaci plnění úkolů, které přesahovaly rámec některého z podsystémů. Současně mělo být nejvyšším orgánem velení na teritoriu.

Předpokládalo se, že v oblasti obrany a ochrany by především na základě znalosti vojenskopolitické situace navrhovalo celorepublikové komisi obrany opatření k zabezpečení obranyschopnosti státu, zodpovídalo za včasné vyrozumění řídicích orgánů o napadení státu, varování obyvatelstva před vzdušným napadením a zamořením vzniklým v důsledku použití ZHN protivníka. Taktéž mělo zabezpečovat informování všech podsystémů obranného systému o vojenské situaci na teritoriu a v součinnosti s nimi předkládat návrhy na řešení situace po vzdušných úderech protivníka. Jako orgán zabezpečení velení na teritoriu se mělo MNO rovněž věnovat řízení a zabezpečování přesunů vojsk na území celého státu, organizování doplňování teritoriálních vojsk, včetně jejich materiálního zabezpečení a v neposlední řadě taktéž i řízení silniční a vzdušné přepravy ve prospěch polních vojsk.

V souvislosti s uvažovanou vojenskou činností na vlastním území byly budovány příslušné řídicí orgány pro teritoriální obranu. Z toho důvodu vznikla v rámci MNO "meziresortní koordinační komise teritoriálního obranného systému", v jejímž čele stanul genmjr. Karel Peprný, vykonávající zároveň funkci zástupce ministra národní obrany.

Z hlediska řízení integrovaného obranného systému na teritoriu, významné místo ve vertikální struktuře orgánů řídicích obranu a ochranu vlastního území měla zastávat **velitelství vojenských okruhů**. Při předpokládaném převzetí povinností spojených se zabezpečováním teritoriální obrany určitou výhodu představovala skutečnost, že již v roce 1965, když byla prováděna reorganizace orgánů velení čs. armády, v jejímž rámci byly dosavadní armády nahrazeny vojenskými okruhy armádního typu (Západní vojenský okruh místo 1. armády a Střední vojenský okruh místo 4. armády), společně s Východním vojenským okruhem (bývalým 2. vojenským okruhem), získaly v její struktuře nové postavení. Z MNO na ně byly

přeneseny povinnosti spojené s řízením krajských vojenských správ (KVS), zabezpečováním doplňování, řízení teritoriální radiační hlášené sítě (TRHS), řízení posádkové a strážní služby, zásobování vševoskovým materiálem a část úkolů mimovojskové přípravy a ubytovací a stavební služby. Na druhé straně nevýhodu představovala neexistence partnera na jejich úrovni (tj. komise obrany zahrnující teritorium několika krajů), řídicího příslušné orgány státní správy.

Předpokládalo se, že vojenské okruhy budou jako orgány velení při zabezpečování vojenské činnosti na teritoriu plnit řadu úkolů. Mezi nejdůležitější patřilo především řízení podřízených územních vojenských orgánů a vojsk, jejich zabezpečování výzbrojí, vojenskou technikou a materiálem, doplňování vojáků v záloze, řízení činnosti TRHS na území kraje, koordinování opatření při odstraňování následků použití ZHN protivníka, řízení vojenských přesunů v rámci stanovených územních obvodů a provádění mimovojskové přípravy branců a záložníků, společně se zabezpečováním rozvoje výcvikové základny vojsk.

Již v rámci reorganizace v roce 1965 došlo u ZVO a SVO ke zřízení funkce zástupce velitele pro územní správu. U jednotlivých okruhů tyto funkce vykonávaly genmjr. Martin Korbela (ZVO) a plk. Miroslav Bauer (SVO).

Další článek řízení obranného systému na teritoriu měla představovat **krajská vojenská velitelství** (KVV), působící jako vojensko-odborné orgány komisi obrany KV KSČ. Předpokládalo se, že se zároveň stanou orgánem velení v teritoriální vojenské oblasti na území kraje a současně s tím budou plnit i funkci vojenského štábu krajské komise obrany. Krajská vojenská velitelství (KVV) měla vzniknout reorganizací z dosavadních KVS, při současném sloučení s krajskými vojenskými ubytovacími a stavebními správami (KVUSS) a krajskými správami vojenské dopravy (KSVD). V případě potřeby by vytvářela záložní štáb svazku.

Jako odborný orgán komisi obrany měla KVV navrhnout opatření ke zvýšení obranyschopnosti území kraje, zodpovídat za včasné vyrozumění určených řídicích orgánů o nebezpečí napadení státu, za varování obyvatelstva před vzdušným nebezpečím, radioaktivním, chemickým a biologickým zamořením. Na základě usnesení krajské komise obrany a podle rozkazů velitele vojenského okruhu by taktéž zodpovídala za koordinování a upřesňování provádění obranných a ochranných opatření.

K úkolům, jež dříve plnily KVS, tj. zejména řízení mobilizace a doplňování, se předpokládalo přičlenit i další. Především se mělo jednat o úkoly vyplývající z faktu, že KVV ve svém územním obvodu budou vojenským velitelstvím, schopným plnit všechny vojenské úkoly.

V první řadě KVV měla velet podřízeným útvarům a jednotkám, úřadům a zařízením, zodpovídat za jejich bojovou a mobilizační pohotovost. Z toho následně pramenilo řízení likvidace výsadků, zabezpečování přesunů přes území kraje, řízení TRHS, střežení objektů zvláštní důležitosti, organizace odstraňování následků napadení ZHN.

KVV by dále prováděla materiální, technické a zdravotnické zabezpečení svých útvarů a jednotek a taktéž všech ostatních složek ozbrojených sil (vojsk ministerstva vnitra, Lidových milicí atd.), nacházejících se na jejich teritoriu.

K těmto úkolům přínášelo taktéž řízení vojenské dopravy na území kraje, společně se zabezpečováním, údržbou a využíváním ubytovacích fondů.

Aby mohly plnit všechny požadované úkoly, měly KVV kromě štábu se skládat z řady oddělení: politického, operačního, jednotlivých druhů vojsk a služeb, doplnění, týlového, vojenské dopravy, ubytovacího a stavebního, technického, finančního a letecké skupiny.

Současně s budováním KVV měly vzniknout velitelské orgány i v okresním měřítku, tj. **okresní vojenská velitelství (OVV)**, představující výkonný územní orgán vojenské správy ve stanoveném obvodu a vojensko-odborný orgán okresní komise obrany pro všechny oblasti obranného systému při řešení otázek souvisejících s obranou a ochranou území okresu. Zároveň by plnila funkci vojenského štábu komise obrany OV KSČ. OVV měla vzniknout reorganizací dosavadních okresních vojenských správ. V případě potřeby se předpokládalo, že vytvoří záložní štáb útvaru.

Jako odborný orgán by zodpovídala za vyrozumění řídicích orgánů okresu o napadení státu, soustřeďovala a vyhodnocovala informace v oblasti obranného systému a předkládala okresní komisi obrany návrhy na řešení vzniklé situace.

Podle usnesení okresních komisí obrany a rozkazů KVV měla organizovat vojenskou obranu území okresu, provádět nepřetržitý radiální a chemický průzkum, organizovat likvidaci následků napadení ZHN v zájmových prostorech a poskytovat odbornou pomoc místním zastupitelským orgánům, při provádění záchranných a obnovovacích prací v ohniscích jaderných a palebných úderů a při pomoci postiženému obyvatelstvu.

Současně jako orgán velení měla vyhlášovat mobilizaci v okrese a doplňovat stanovené útvary ozbrojených sil vojáky v záloze a technikou z národního hospodářství, zúčastňovat se na likvidaci výsadků protivníka na území okresu. K tomu přistupovala povinnost povolávat vojáky v záloze na vojenská cvičení, organizovat provádění mimovojskové přípravy branců a záloh, provádění řádných a mimořádných odvodů, doplňování stanovených útvarů branci, organizovat střežení důležitých objektů a poskytovat pomoc místním zastupitelským orgánům při zajišťování branné přípravy obyvatelstva, školení a výcviku nevojenských štábů, jednotek a zařízení.

Aby všechny výše uvedené orgány (MNO, VO, KVV, OVV) mohly úspěšně plnit všechny úkoly související s obranou a ochranou teritoria, musely disponovat příslušnými teritoriálními jednotkami. Tato vojska měla být schopna plnit obranné a ochranné úkoly v krátké době, vést samostatnou bojovou činnost k obraně i ochraně teritoria a taktéž k zabezpečení potřeb polních vojsk. Ve své činnosti měla vycházet z jednotného operačního plánu obrany Československa. Vyžadovala se od nich schopnost od prvního okamžiku války plnit všechny obranné a ochranné úkoly, jak samostatně, tak v úzké součinnosti s ostatními složkami ozbrojených sil. Při výstavbě teritoriálního vojska se měl zároveň respektovat požadavek na jejich mírové pracovní zasazení v rámci výpomoci národnímu hospodářství.

Za hlavní úkoly teritoriálních vojsk bylo považováno především:

- spolehlivé přikrytí pasivních úseků státní hranice s neutrálními státy,
- ničení vzdušných výsadků za letu i na zemi,
- zabezpečení operačních přesunů a převozů,

- průzkum všeho druhu,
- provádění likvidačních a záchranných prací.

Na základě uvedených hlavních úkolů měla **pozemní složka teritoriálních vojsk** plnit v případě války následující **úkoly**:

- vést boj proti výsadbám protivníka (vojskovým i diverzním), a to buď samostatně, nebo v součinnosti s ostatními složkami ozbrojených sil,
- v pásmu polních vojsk se podílet na likvidaci vojsk protivníka, která pronikla v pohraničí na naše území,
- odstraňovat následky napadení ZHN na vojenských objektech, provádět průzkum zamořených prostorů, podílet se na odstraňování následků napadení obyvatelstva a národního hospodářství,
- organizovat provádění silniční a pořádkové služby na určených komunikacích,
- zajišťovat provoz a ochranu válečných pracovišť MNO, velitelství vojenských okruhů a ústředních orgánů,
- organizovat a provádět vojskové střežení určených objektů zvláštní důležitosti,
- zesilovat zabezpečení přesunů přes velké vodní toky výstavbou náhradních mostů,
- organizovat a provádět střežení trvalých i dočasných překládkových prostorů,
- organizovat střežení válečných zajatců v zajateckých táborech a při pracovním nasazení, organizovat jejich přesuny ze sběrných středisek polních vojsk do zajateckých táborů na teritoriu,
- zajišťovat nepřetržitý radiační, chemický a povšechný biologický průzkum,
- provádět v nejnutnějším rozsahu protiradiovou činnost,
- spolupůsobit při udržení veřejného klidu a pořádku.

Ke splnění výše uvedených úkolů měla mít pozemní složka teritoriálního vojska v době války na jednotlivých stupních velení následující **organizační celky**:

- MNO: 5 vyprošťovacích pluků, pluk pro střežení válečných zajatců, 2 silniční speciální prapory, 2 silniční speciální mostní prapory, 2 ženijní prapory, protiradiový prapor, 3 provozní prapory, topografickou rotu, ústřední radiační středisko, 2 vševojskové svazky;
- VO (u každého): provozní prapor, 1 až 3 autobusové roty, okruhové vyhodnocovací středisko TRHS, vojenskou správu překládkového prostoru;
- KVV (u každého): 1 až 2 kombinované vševojskové pluky, 1 až 4 vyprošťovací pluky, silniční pořádkový prapor, 1 až 2 strážní pluky (nebo prapory), krajské středisko TRHS, provozní rotu, dopravní rotu;
- OVV (u každého): provozní rotu, okresní středisko TRHS, u vybraných OVV pohotovostní rotu.

V době míru se předpokládalo u pozemní složky teritoriálních vojsk **plnění těchto úkolů**:

- příprava příslušníků mírových útvarů na realizaci úkolů předpokládaných v době války, s důrazem na:
 - likvidaci vzdušných výsadek v součinnosti s ostatními složkami ozbrojených sil,
 - odstraňování následků použití ZHN,

- plnění úkolů silniční pořádkové služby,
- výstavbu nízkovodních mostů,
- zabezpečení protiradiové činnosti,
- přípravu a výcvik předurčených záloh,
- střežení objektů zvláštní důležitosti,
- zabezpečení pohotovosti a střežení míst velení,
- měření úrovně radiace na hlavních bodech TRHS,
- zabezpečení mírového života a bojové pohotovosti vojsk a štábů,
- plnění úkolů pracovní výpomoci v investiční výstavbě čs. armády a výpomoci v národním hospodářství.

K zabezpečení plnění uvedených úkolů bylo nutno v **době míru** disponovat následujícími **útvary a jednotkami**:

- MNO: 2 rámcové silniční speciální prapory, 2 rámcové silniční speciální mostní prapory, pluk poddůstojnických škol provozních a strážních jednotek, pluk poddůstojnických škol vyprošťovacích jednotek, prapor přidružené výroby, provozní prapor, topografická rota, protiradiová rota;
- VO (u každého): provozní rota (nebo prapor);
- KVV (u každého): kombinovaný prapor, provozní rota, u KVV Praha strážní prapor;
- OVV: nepředpokládalo se vytváření vojenských sil.

Nedílnou součástí teritoriálních vojsk měla být taktéž jejich letecká složka, představovaná **teritoriálním vojenským letectvem**.

Mezi **úkoly**, které mělo plnit, především patřily:

- letecká podpora teritoriálních pozemních vojsk zabezpečujících přikrytí pasivních úseků státní hranice nebo bojujících s vzdušnými výsadbky,
- provádění vzdušné přepravy vojsk ve prospěch teritoria i polních vojsk,
- přímé ničení vzdušných výsadek během letu i po vysazení,
- provádění vzdušného průzkumu všeho druhu, včetně radiačního,
- vykonávání spojovacích, kurýrních, zdravotnických a asanačních letů, včetně účasti na likvidaci požárů.

K realizaci těchto úkolů se předpokládalo na jednotlivých stupních velení mít vytvořeny následující **organizační prvky** teritoriálního letectva:

- MNO: • 2 pluky stíhacího-bombardovacího letectva, vyzbrojené letouny L-29 DELFÍN. V pozdějším období stíhací-bombardovací letecký svazek, složený ze 3 pluků.
- 2 dopravní letecké pluky. V následujících letech dopravní letecký svazek o 3 plucích.
- 2 samostatné útvary dopravního letectva (dopravní letecký oddíl velitelství letectva a oddíl dálkové letecké přepravy, využívající dopravních letounů čs. aerolinií).
- Fotoleteckou skupinu, letku radiačního průzkumu.
- VO (u každého): letku radiačního průzkumu, spojovací roj (nebo letku),
- KVV (u každého): spojovací a průzkumnou letku,
- OVV: neuvažovalo se o leteckých jednotkách.

V mírové organizaci se vytváření jednotek, útvarů či svazků teritoriálního vojenského letectva neuvažovalo.

Ke zřízení teritoriálních orgánů velení a teritoriálního vojska mělo dojít již v roce 1967. V tomto roce se v návrhu rozkazu ministra národní obrany k organizačním a dislokačním změnám předpokládalo vytvořit k 1. září krajská vojenská velitelství (na bázi KVS, KVUSS, KSVD) a teritoriální útvary. Vzhledem k určitým koncepčním nejasnostem v celkovém pojetí obranného systému byla ale připravená organizační opatření odsunuta.

Z počátku se uvažovalo o jejich uskutečnění v průběhu roku 1968. K 1. září měla vzniknout KVV a OVV, společně a jádrem teritoriálních jednotek. Proces konstituování teritoriálního vojska měl být ukončen do 31. 12. 1968. V důsledku neustálého odsouvání realizace obranného systému k jejich vytvoření v tomto roce opět nedošlo. Na jednání vojenské rady ministra národní obrany 21. května 1968 byly veškeré organizační změny v čs. armádě odsunuty na následující rok.

V roce 1969 se ovšem výstavba teritoriálních orgánů velení, ani teritoriálních jednotek neuskutečnila. Stalo se tak vzhledem k jednání nejvyššího stranického orgánu (Předsednictva ÚV KSČ dne 22. října 1968), který rozhodl vypracovat nový model obranného systému státu, jenž s existencí teritoriálního vojska nepočítal.